

Livsåskådningskunskap 17.9.2020

Slutgiltiga beskrivningar av goda svar 12.11.2020

Tabellen i denna fil (på sidan 3) är inte nödvändigtvis fullkomligt tillgänglig för till exempel användare av skärmläsningssystem.

Grunderna enligt vilka bedömningen gjorts framkommer i de slutgiltiga beskrivningarna av goda svar. Uppgiften om hur bedömningsgrunderna tillämpats på examinandens provprestation utgörs av de poäng som examinanden fått för sin provprestation, de slutgiltiga beskrivningarna av goda svar och de föreskrifter gällande bedömningen som nämnden gett i sina föreskrifter och anvisningar. De slutgiltiga beskrivningarna av goda svar innehåller och beskriver inte nödvändigtvis alla godkända svarsalternativ eller alla godkända detaljer i ett godkänt svar. Eventuella bedömningsmarkeringar i provprestationerna anses vara jämförbara med anteckningar och sålunda ger de, eller avsaknaden av markeringar, inte direkta uppgifter om hur bedömningsgrunderna tillämpats på provprestationen.

Om livsåskådningskunskap och bedömningen av ämnet i grunderna för gymnasiet läroplan

Livsåskådningskunskap är ett tvärvetenskapligt läroämne som bygger på humanistiska vetenskaper, kultur- och samhällsvetenskaper samt filosofi. I livsåskådningskunskap ska man bedöma såväl den studerandes förmåga att skickligt och mångsidigt kunna analysera och uttrycka livsåskådningsfrågor som den generella nivån av livsåskådningsmässig insikt. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men reflektionen kring dem bygger på intellektuella kompetenser, som kritiskt tänkande, konsekvens, entydighet och systematik.

Bedömning av svaren i studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

I bedömningen av ett studentexamensprov i ett realämne måste man beakta hur kognitivt krävande uppgiften är. Uppgifterna har utarbetats med beaktande av Blooms taxonomi om kognitiva inlärningsmål samt den variant av taxonomin som Anderson och Krathwohl utvecklat. I de här taxonomierna bedöms hur krävande den kognitiva process som uppgiften kräver är på en hierarkisk skala i sex steg: vetande/erinring, förståelse, tillämpning, analys, bedömning och skapande/syntes. De två högsta nivåerna står i omvänd ordning i de två taxonomierna.

Livsåskådningskunskapen innebär tänkande kring ibland mycket abstrakta principer, såsom de mänskliga rättigheterna. Djupgående insikter i dessa kräver förmågan att analysera och utvärdera dem. Därför kan det vara en mycket krävande uppgift bara att förstå själva saken. Av denna orsak bör de ovan nämnda klassificeringarna enligt Blooms taxonomi inte ses som schematiskt hierarkiska i bedömningen i livsåskådningskunskap. De kunskapsmässiga färdigheternas olika dimensioner är nästan undantagslöst överlappande inom livsåskådningskunskapen även om de uppgiftsdelar som kräver definition, beskrivning och förklaring i regel är snävare än de som kräver analys, diskussion och utvärdering.

Det åskådningsmässiga tänkande som bedöms i studentexamensprovet kommuniceras språkligt. Därför bör man i bedömningen även fästa uppmärksamhet vid hur tänkandet uttrycks. Uttrycksformen bedöms på många olika plan, från textens litterära uttrycksfullhet till styckeindelningen. Provet är emellertid inte ett prov i modersmålet, och en språkligt god framställning är ett kännetecken på ett gott svar i livsåskådningskunskap endast i den mån den uttrycker gott åskådningsmässigt tänkande. Det här innebär ofta flera olika egenskaper hos svaret. De viktigaste är att svaret är träffande, enhetligt och övertygande.

Kärnan i ett gott svar är att det är träffande, det vill säga relevant. Goda kunskaper och god förståelse samt en träffande argumentation ger inte ens ett godkänt svar om de inte besvarar frågan. Därför är det allra viktigaste av kriterierna nedan att svaret är relevant.

Enhetligheten i ett svar har att göra med dess struktur. Examinandens förmåga att begreppsligt strukturera problem och lösningar samt förstå och utvärdera argument syns i form av följdriktighet och flera dimensioner i svaret. Ett enhetligt svar är tydligt och välstrukturerat.

Att svaret är övertygande innebär inom livsåskådningskunskap att mångsidiga och åskådningsmässigt väsentliga perspektiv och synpunkter behandlas på ett följdriktigt sätt. Svarets faktagrundval är tillräckligt bred och även aktuell, då frågeställningen kräver det. Faktapåståenden, motiverade ståndpunkter och rena åsikter hålls tydligt åtskilda från varandra, och kopplingarna mellan framlagda påståenden och motiveringar är tydliga. Typiskt för livsåskådningskunskapen är användningen av träffande och aktuella exempel. De gör svaret övertygande.

Ett gott åskådningsmässigt tänkande syns i att examinanden har kunskap om begrepp och teorier och behärskar det fenomenkomplex som behandlas. Utöver det här inverkar hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. I livsåskådningskunskap korrelerar oftast de formmässiga och innehållsliga dimensionerna med varandra åtminstone delvis då svaret uppfyller minimikraven på relevans, alltså då det

motsvarar uppgiften. Ett svar kan ändå kunskapsmässigt vara bra, samtidigt som sättet att uttrycka tankegångarna kan vara svagt, eller tvärtom. Dimensionerna är dock inte helt oavhängiga av varandra eftersom uttrycksättet, användningen av begrepp och kunskapen om fenomenkomplexet är relaterade till varandra.

På grund av naturen hos uppgifterna i livsåskådningskunskap är aspekter som visar på mognad särskilt viktiga i svaret. Studentexamensnämnden har i sina föreskrifter för proven i realämnen gett anvisningar för bedömningen av mognad i svaren

(https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/sv_foreskrifter_realamena.pdf). Det är värt att notera att behandlingen av oväsentliga synpunkter i svaren sänker svarets värde enligt föreskriften.

Tabellen nedan kan vara till hjälp vid bedömningen av studentprovssvaren i livsåskådningskunskap då det gäller hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. De här kriterierna i kombination med de innehållsmässiga kriterierna bildar tillsammans en helhetsbedömning som uttrycks med det poängtal som ges för deluppgiften.

Dimension i bedömningen	/Poängtal 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Träffande	Svaret svarar inte alls på uppgiften; uppgiften har väsentligt missuppfattats.	Svaret har vissa kopplingar till frågans område, men det är oklart, förvirrat eller träffar inte saken.	Svaret på uppgiften håller sig till frågan.	Svaret visar på en klar förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar de mest väsentliga aspekterna.	Svaret visar på en utmärkt förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar ingående de relevanta aspekterna och endast dem.
Enhetligt	Svaret är splittrat och oredigt.	Svaret tar upp en klart relevant aspekt. I övrigt är elementen i svaret slumpmässigt valda eller orediga.	Svaret tar upp flera relevanta aspekter, men de har inte sammanställts i en helhet. Svaret är ofta katalogartat.	De synpunkter som uppgiften berör har kopplats till varandra på ett följdriktigt och mångsidigt sätt. Resultatet är en koherent helhet som besvarar frågan.	I svaret har de för uppgiften relevanta materialelementen ställts i relation till varandra. Begrepp och motiveringar bildar en konsekvent helhet som besvarar frågorna i uppgiften och vid behov beaktar även alternativa infallsvinklar.
Övertygande	Svaret saknar motiveringar eller motiveringarna saknar koppling till de framlagda påståendena.	De motiveringar som ges i svaret anknyter på något sätt till påståendena, men kopplingen mellan dem förblir oklar.	Svaret har motiverats med förnuftiga utgångspunkter och det finns en klar koppling mellan motiveringar och slutsatser.	I svaret diskuteras de flesta relevanta motiveringarna. De har problematiserats och analyserats på ett förnuftigt sätt och argumenten har konstruerats korrekt.	Problematiseringen och analysen av de relevanta motiveringarna är träffande och visar på ett insiktsfullt eget tänkande eller en ingående kunskap om traditionen.

Poängtal för studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

Provet i livsåskådningskunskap omfattar nio uppgifter av vilka examinandena ska besvara fem. Provet består av två delar. Del I omfattar sex uppgifter. Var och en av de här uppgifterna ger 0–20 poäng. Del II omfattar tre uppgifter, som var och en ger 0–30 poäng. Examinanden kan besvara 3 till 5 uppgifter i del I och 0 till 2

uppgifter i del II. Det maximala antalet poäng i provet är 120. För att nå detta poängantal måste examinandena besvara tre uppgifter i del I och två uppgifter i del II.

I anvisningarna för poängsättning i beskrivningarna av goda svar nämns två eller tre separata fästpunkter för bedömningen, det vill säga poängtrösklar, vars syfte är att underlätta bedömningen. Antalet poängtrösklar beror på det maximala antalet poäng för deluppgiften, som alltid är delbart med fem. För de snävare delfrågorna som är värda 5 poäng finns det två poängtrösklar, vid 2 och 4 poäng, det vill säga 40 % och 80 %. Om poängtalet för en uppgift eller deluppgift är 10 eller mera används tre referenspunkter: 25–30 procent, 50–60 procent och 75–80 procent. Om en uppgift eller en deluppgift ger mer än 10 poäng ges också en karakterisering av toppoängen. Syftet med detta är att lyfta fram aspekter som gör det enklare att placera svaret inom det högsta poängintervallet (75–100 procent).

Uppgiftsspecifika poänganvisningar

Eftersom provet i livsåskådningskunskap bedömer examinandernas eget tänkande i åskådningsfrågor kan svaren öppna sig i många olika riktningar i nästan alla uppgifter. Därför är beskrivningarna av goda svar aldrig mer än riktgivande. Av samma orsak presenterar beskrivningarna av goda svar på ett omfattande sätt olika åskådningsmässiga synpunkter som berör uppgiften, även sådana som inte ingår i gymnasiekurserna. Målet är att ge lärarna som bedömer svaren ytterligare tips om vilka typer av resonemang i fråga om åskådningar som på goda grunder kan ingå i svaren. Vilka aspekter som ingår i gymnasiekurserna och som examinanderna förutsätts ha kunskap om anges i samband med anvisningarna för poängsättning. I dessa delar har de ovan nämnda kriterierna – att svaret ska vara träffande, enhetligt och övertygande – beaktats mycket knapphändigt. I bedömningen är det dock motiverat att i varje del av provet granska såväl de kunskapsmässiga dimensionerna som kriterierna i tabellen ovan.

Det finns olika slag av material till uppgifterna. I varje del av en uppgift anges på vilket sätt materialet ska användas. Om inga anvisningar ges om användningen eller om det uppges vara frivilligt att använda materialet, till exempel "du kan utnyttja materialet", är materialet avsett som inspiration. Då är det acceptabelt att examinandena låter bli att utnyttja materialet och det minskar inte på antalet poäng. Det är förvisso bra att märka att materialet också i uppgifter av det här slaget bidrar med information och att svaret bör innehålla motsvarande mångsidighet, även om materialet inte har utnyttjats. Om examinandena trots uppmaning låtit bli att använda materialet i en deluppgift, dras alltid minst en poäng av och svaret kan nå upp till högst 75 % av maximipoängen för uppgiftsdelen. Det kan också ges mer detaljerade anvisningar om användningen av material, där examinandena till exempel uppmanas att analysera eller jämföra

materialet eller söka efter några särskilda särdrag i det, såsom argument. I dessa fall kan den direkta poängminskning som följer av att anvisningarna inte följts vara större.

Uppgiftsdelarna är fördelade på två klasser. Om en uppgiftsdel ger 10 poäng eller mera bedöms den som ett essäsvår, om inte annat anges i uppgiftsformuleringen. Med essäsvår avses ett svar som är strukturerat som en essä: inledningen är en koncis presentation av ämnet, problemet eller påståendet, mittenpartiet består av en mångsidig behandling av temat och i slutet finns de slutsatser som grundar sig på behandlingen. Om en uppgiftsdel ger mindre än 10 poäng behöver svaret inte vara uppbyggt som en essä. I deluppgifter värda mindre än 10 poäng begränsas antalet tecken. Begränsningen gäller maximiantal tecken. Om det angivna antalet tecken underskrids sänks poängantalet inte, så länge sakinnehållet är tillräckligt. Om maximiantalet tecken väsentligen överskrids sänker detta poängantalet. Om antalet tecken överskridits med 25–50 procent minskar antalet poäng med 1, och med 2 poäng om maximiantalet tecken överskridits med över 50 procent. Minskningen kan dock inte vara mer än 50 procent av maximipoängen för en deluppgift. Vidare minskar antalet poäng naturligtvis om svaret inte håller sig till saken.

Poängen för uppgifter som består av flera delar fastställs separat för varje deluppgift, om inte annat anges i uppgiften.

Del I

1. Sociala bubblor (20 p.)

Det är typiskt för människor att bilda sociala grupper, vars medlemmar delar samma grundläggande värden och attityder. Likstämigheten i de här frågorna underlättar umgänget mellan medlemmarna i gruppen, men kan också orsaka konflikter med sådana som tänker annorlunda.

1.1. (10 p.)

Inom medieforskningen har begreppet social bubbla avsett fenomenet att människors sociala relationer inskränker sig främst till en krets av likasinnade. De använder samma informationskällor för att följa med aktuella frågor och förmedlar information till varandra till exempel på sociala medier. En social bubbla betyder inte ett fullständigt avskärmat rum, i dagens värld är det nästan omöjligt att det skulle uppstå ett sådant.

En människa som lever i en social bubbla kan ha en ensidig världsbild och trångsynta värden. Den som lever i en social bubbla ägnar inte nödvändigtvis tillräcklig uppmärksamhet åt information som strider mot de egna förhandsuppfattningarna och väger inte på allvar argument som går emot de egna ståndpunkterna, för hen får inga synpunkter utifrån som skulle utmana de rådande föreställningarna innanför bubblan. Med psykologiska termer handlar det om konfirmeringsbias eller bekräftelsefel, vilket gör personens världsbild ensidig och möjligtvis dogmatisk.

Sociala bubblor kan uppstå till exempel utifrån socioekonomiska klasser. Någon som lever i de förmögna chefernas bubbla kan till exempel tro att fattigdom oftast beror på att en människa är lat. På motsvarande sätt kan den som befinner sig i de mindre bemedlade arbetslösas bubbla tro att förmögenhet oftast är ett resultat av god tur eller utsugning. Den snedvridna världsbilden kan avspegla sig på de värden som människan i bubblan tillägnar sig. En förmögen människa kan tänka att det är fel att sträva efter social jämlikhet genom inkomstöverföringar: mindre bemedlade ska inte få några socialbidrag eftersom det i stor utsträckning är deras eget fel att de är mindre bemedlade, de har på sätt och vis valt det. På motsvarande sätt kan en mindre bemedlad tänka att välstånd och växande inkomstskillnader är fel, för de kommer i typiska fall till på bekostnad av de mindre bemedlade: det arbetande fattiga folket får en mindre ersättning för sitt arbete än de borde, allt arbete borde ju vara lika värdefullt. Bägge synsätten är förvrängda då de inte tar tillräcklig hänsyn till att verkligheten har många dimensioner: förmögenheten kan bottna i hårt arbete i stället för god tur och låga inkomster i strukturella faktorer som sociala modeller, brist på utbildningsmöjligheter eller ärftlig sjukdom, i stället för lättja och egna val.

Även världsåskådning kan ligga som grund för sociala bubblor. Religiösa sekter uppfyller i typiska fall kännetecknen för en social bubbla. I en vidare bemärkelse kan anhängarna till politiska partier eller rörelser höra till en social bubbla. Till exempel "den rödgröna bubblan" har använts som ett vagt begrepp för människor, i synnerhet stadsbor, med rödgröna och liberala värden. I Helsingfors lokaliserar den rödgröna bubblan till den östra delen av stadskärnan, där de grönas och vänsterpartiernas popularitet är klart större än i vårt land i genomsnitt.

Svaret på deluppgift 1.1. är en essä, där examinandena ska ge två exempel på hur livet i en social bubbla kan snedvrída en människas livsåskådning. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 3-poängssvar ger examinandena ett exempel på hur individens livsåskådning kan snedvridas av att hen lever i en social bubbla.

I ett 5-poängssvar ger examinanden två exempel på hur individens livsåskådning kan snedvridas av att hen lever i en social bubbla. Svaret visar att examinanden förstår vad som avses med en livsåskådning.

I ett 8-poängssvar ger examinanden två exempel på hur individens livsåskådning kan snedvridas av att hen lever i en social bubbla. Examinandens beskrivning är följdriktig och mångsidig, och bygger på en klar uppfattning om begreppet livsåskådning.

1.2. (10 p.)

Sociala bubblor kan ha konsekvenser för medborgarnas kännedom om samhällsfrågor, samhällsdebatten i olika medier, röstringsbeteendet i val samt beslutsfattandet i demokratiskt valda maktorgan, såsom kommunalfullmäktige eller riksdagen. Allt det här kan få många slags följder för hur demokratin förverkligas. Sociala bubblor kan också underblåsa radikaliserings och sporra medborgare att agera på sätt som strider mot demokratin.

Det är typiskt för människor som lever i en social bubbla att de inte umgås med människor som tänker annorlunda och inte har just något med dem att göra annars heller. I sina studier, hobbyer eller på arbetsplatsen kan de utbyta artighetsfraser med människor som hör till en annan grupp men avhålla sig från annat umgänge, till exempel politiska diskussioner. När de hamnar i minoritet kan de ha svårt att acceptera demokratiska beslut som inte motsvarar deras egna uppfattningar. De kan dras å ena sidan mot politisk likgiltighet, å andra sidan till radikalism och extremism. När de är i majoritet lyssnar de inte nödvändigtvis på minoritetens åsikter och tar dem inte i beaktande i beslutsfattandet. Det här kan leda till förtryck av minoriteten. Utvecklingstrender av det här slaget är främmande för den grundprincip i demokratin enligt vilken också minoriteternas röst får höras och deras rättigheter ska tryggas.

I ett gott svar skiljer examinanden mellan de sociala bubblor som uppfattas som skadliga och den sociala differentiering som är nyttig för ett demokratiskt samhälle, som att människor i sina studier, hobbyer och sitt arbete söker sig till likasinnades sällskap. I svaret kan man göra en distinktion mellan sociala bubblor som är harmlösa för det demokratiska samhället och sådana som är skadliga för demokratin. I demokratier som betonar individens friheter förekommer olika socioekonomiska grupper som inte nödvändigtvis bildar skadliga sociala bubblor och inte i sig behöver vara ett hot mot demokratin. Demokratiska samhällen tillhandahåller offentliga tjänster som medborgarna använder. Till exempel skolväsendet, som möjliggör en socioekonomisk uppgång, erbjuder mångsidiga ingredienser för skapandet av en världsbild och ger därmed

förutsättningar för ett demokratiskt beslutsfattande baserat på kunskap. Därmed fungerar det som en motkraft till uppkomsten av skadliga sociala bubblor.

Svaret på deluppgift 1.2. är en essä, där examinandena ska diskutera hur sociala bubblor kan inverka på hur demokratin förverkligas. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 3-poängssvar beskriver examinandena ett sätt på vilket sociala bubblor kan inverka på hur demokratin förverkligas.

I ett 5-poängssvar diskuterar examinandena två olika sätt på vilka sociala bubblor kan inverka på hur demokratin förverkligas. Svaret visar att examinandena förstår vad som avses med demokrati.

I ett 8-poängssvar diskuterar examinandena fördjupat och mångsidigt hur sociala bubblor kan inverka på hur demokratin förverkligas. Examinandens diskussion bygger på en klar uppfattning om begreppet demokrati.

I GLP15 hör uppgiften samman med kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1) och dess innehåll "undersökning av typiska kognitiva förvrängningar i samband med behandling av information och gestaltning av den omgivande verkligheten, i såväl eget som andras tänkande" och "skolans, mediernas, politikens, vetenskapens, konstens, nöjesindustrins samt religiösa och kulturella samfunds inverkan på världsbilder och -åskådningar samt den egna livsåskådningen". I GLP03 ansluter sig uppgiften till kursen Världsbilden (LK2) och dess innehåll "strukturen hos en världsbild och dess kärnfrågor: uppfattningar om människan och samhället" och "skolan, medierna och konsten som skapare och förmedlare av världsbilden".

2. Det goda livet (20 p.)

Citaten av Epikuros och Nietzsche i materialet för uppgiften erbjuder två olika sätt att närma sig ett gott liv. Examinandena ska jämföra sin egen uppfattning med dem. I svaret är det också möjligt att kombinera filosofernas ståndpunkter och bilda en egen syn som ett slags syntes av Epikuros och Nietzsches uppfattningar. Examinandena förväntas inte vara insatta i filosofernas tankar i större utsträckning än vad som ingår i materialet till uppgiften. I ett gott svar framträder examinandens egen välgrundade syn på ett gott liv.

Epikuros är en känd filosof från antikens Grekland som gett sitt namn till den epikureiska skolan. Epikuros är vanligen bäst känd som företrädare för hedonismen, men som det också framgår av materialet är den

epikureiska hedonismen väldigt annorlunda än den livsstil som vi i dag ofta uppfattar som hedonism. Epikuros värdesätter inte lyx och överdådiga njutningar, eftersom de är förknippade med olika skadliga verkningar. För att uppnå lyxnjutningar kan vi till exempel tvingas skaffa oss tillgång till mycket pengar, och för att uppnå det kan vi inte bara förlita oss på oss själva. Det här gör livet osäkert och ger upphov till många bekymmer. I materialet rekommenderar Epikuros därför en anspråkslös attityd till livet. Utifrån den del av hans produktion som har bevarats vet vi att de bästa njutningarna enligt honom är de anspråkslösa och de långvariga, som grundar sig på att tillfredsställa naturliga begär. Onaturliga begär, till exempel jakt på rikedom och anseende, utgör endast hinder för ett gott liv, som uppnås genom att leva anspråkslöst tillsammans med likasinnade, avskilt från offentlig och politisk verksamhet. För Epikuros är målet med livet att njuta, vilket han definierar som frånvaro av smärta och själsligt lugn.

Friedrich Nietzsches uppfattning är ett slags motsats till det epikureiska tänkandet, för den framhäver individens ständiga utveckling och blomstring. Från den här synvinkeln är ett gott liv att kämpa för allt större framgångar och att leva enligt självvalda moralnormer. I Nietzsches modell betonas individens stora gärningar och hjältesagor i motsats till Epikuros idé om ett stillsamt liv i sällskap med likasinnade. En väsentlig skillnad mellan de två tänkarna är uppfattningen om smärta. Enligt Nietzsche är det en känsla som stärker och rentav på något sätt förädlar människan. Som den motstridiga tänkare Nietzsche är framhåller han det subjektiva i ett gott liv men ger ändå beskrivningar av ett gott liv som han troligen avsett som objektiva. Examinanden behöver dock inte presentera några djuplodande tolkningar av filosofernas synpunkter i sitt svar, utan ska använda dem som referenser i beskrivningen av sin egen syn.

Svaret på uppgiften är en essä, där examinanden jämför Epikuros och Nietzsches syn på ett gott liv med sin egen uppfattning. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 5-poängssvar gör examinanden några observationer om relationen mellan Epikuros och Nietzsches syn på ett gott liv och sin egen uppfattning.

I ett 10-poängssvar utnyttjar examinanden materialet och jämför Epikuros och Nietzsches syn på ett gott liv med sin egen uppfattning.

I ett 15-poängssvar utnyttjar examinanden materialet och jämför på ett mångsidigt och följdriktigt sätt Epikuros och Nietzsches syn på ett gott liv med sin egen uppfattning.

I ett svar värt toppoäng ska examinanden fördjupa sitt svar till exempel genom att koppla sin egen syn till dess bakomliggande tanketradition eller genom att rikta välgrundad kritik mot Epikuros och Nietzsches tänkande.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll "natur- och humanvetenskapliga, sekulära och religiösa, filosofiska och populärkulturella människosyner och -ideal" och "olika uppfattningar om ett gott liv samt vilken roll andra människor, djur och miljö spelar i ett gott liv". I GLP03 hör uppgiften till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll "livsåskådning, livsåskådningskunskap, ett gott liv, jaget, identiteten" och "människans grundläggande behov, världsliga och religiösa modeller för ett gott liv".

3. Individen, gemenskapen och samhället (20 p.)

Uppgiftens begreppsliga referensram är Ferdinand Tönnies uppdelning i gemenskap och samhälle. Med stöd av den är det meningsfullt att behandla gemenskaps- och samhällsrelationernas betydelse för människan. Till gemenskapsrelationer räknas till exempel familje- och vänskapsrelationer medan samhällsrelationer är exempelvis anställningar eller medborgarskap i en stat. Frågeställningen i uppgiften gäller vilken typ av relationer som är viktigare i människans liv.

I ett gott svar behandlar examinanden frågan från ett beskrivande och värderande perspektiv. Största delen av alla människor lever som medlemmar av en gemenskap och samhället. Merparten har vänner och släkt eller familj. Vidare lever de flesta människor i stater som har åtminstone någon form av rättssystem. Med beaktande av de här realiteterna ska examinanden i svaret ange grunder på vilka gemenskaps- och samhällsrelationer kan ställas i viktighetsordning.

Examinanden kan till exempel se människan som i första hand en social och solidarisk varelse och argumentera för att individen formar sitt jag genom erkännande av andra människor. Hen kan också betona det mänskliga språket eller kulturen som faktorer som formar individen. Individen tillägnar sig språket och kulturen främst i sina gemenskapsrelationer. Ur den här synvinkeln är samhällsrelationer sekundära. Examinanden kan alternativt understryka betydelsen av individens frihet och personliga val, såsom arbete och studier. I det här perspektivet spelar samhället en viktig roll eftersom det gör det möjligt för individen att göra verklighet av sina ambitioner. I det här avseendet skulle man kunna tänka att samhällsrelationer är viktigare än gemenskapsrelationer.

I sitt svar kan examinanden behandla till exempel olika politiska filosofier och ideologier, exempelvis anarkism, individualism, kommunitarism, liberalism och socialism, i vilka förhållningssättet till individens ställning i gemenskaper och samhället varierar. Till exempel individens frihet i anarkismen leder till en negativ inställning till samhället, men till gemenskaper har ideologin en positiv hållning.

I ett gott svar behandlar examinanden ur ett gemenskaps- och ett samhällsperspektiv något fenomen som väsentligt hänger samman med människors interaktion. Arbeta är ett gott exempel. Är människan i egenskap av arbetande varelse i första hand en gemenskaps- eller en samhällsvarelse? Arbetar individen i första hand för den lön anställningen ger eller för gemenskapens välfärd och den uppskattning som andra visar för individen? Det är värt att notera att svaret på den senare frågan kan bero på vilken socioekonomisk grupp individen tillhör. En mindre bemedlad person är tvungen att arbeta för sitt uppehälle oavsett om arbetet är uppskattat eller inte, medan en välbeställd person kan arbeta primärt för den sociala ställning arbetet är förknippat med.

Svaret på uppgiften är en essä, där examinanden med hjälp av Tönnies distinktion och genom att ge exempel ska diskutera vilka som har större betydelse för människan, gemenskaps- eller samhällsrelationerna. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 5-poängssvar presenterar examinanden sin egen meningsfulla syn.

I ett 10-poängssvar motiverar examinanden sin syn och åskådliggör den med minst ett exempel. Hen utnyttjar Tönnies distinktion i sitt svar.

I ett 15-poängssvar motiverar examinanden sin syn följdriktigt och klart. Hen behandlar ämnet mångsidigt med Tönnies distinktion som grund och ger minst två exempel.

I ett svar värt toppoäng ska examinanden fördjupa sitt svar till exempel genom att gå in på den historiska övergången från individcentrering till samhällscentrering.

I GLP15 och GLP03 anknyter uppgiften till kursen Individen och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som social varelse, interaktion och gemenskap mellan individer".

4. Mänskliga rättigheter och kulturell mångfald (20 p.)

De mänskliga rättigheterna är allmänna, lika och oförtytterliga rättigheter som varje människa har utgående från sitt människovärde. Till exempel rätten till liv, frihet och säkerhet är mänskliga rättigheter. De tillkommer alla människor. Ingen människas liv eller frihet är värdefullare än någon annans liv eller frihet. Ingen människa kan avstå sin frihet till någon annan eller ge en annan människa tillåtelse att döda henne. De mänskliga rättigheterna har fastställts i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som antogs vid FN:s generalförsamling 1948. Det är omtvistat hur de mänskliga rättigheterna kan motiveras filosofiskt, men de anses rätt allmänt vara mer grundläggande än kulturella värden och sedvänjor. Man får inte kränka de mänskliga rättigheterna genom att hänvisa till kulturella värden och sedvänjor.

I texten som utgör material för uppgiften godkänner Jaakko Hämeen-Anttila de ovan nämnda utgångspunkterna. Han hävdar att de mänskliga rättigheterna har företräde framom kulturella värden och sedvänjor. De mänskliga rättigheterna är inte relativa eller kulturbundna. Om det finns kulturella sedvänjor som står i strid med de mänskliga rättigheterna får sederna i fråga ge vika.

Som exempel nämner Hämeen-Anttila könsstympning av flickor och hedersrelaterat våld. Han anser att de inte hör till den finländska kulturen och inte ska göra det heller. Det vore naturligt att motivera ståndpunkten att de inte ska göra det med att de här sederna kränker de mänskliga rättigheterna. Därför ska man förhålla sig annorlunda till könsstympning och hedersrelaterat våld än till matkultur, som är olika i olika länder och inte utgör ett hot mot någons mänskliga rättigheter. Därför finns det inte fog för att kräva att invandrare borde ändra sin egen matkultur. I det här avseendet är kulturell mångfald godtagbart.

Hämeen-Anttila diskuterar i vilka situationer det är befogat att begränsa en människas beteende med kulturella regler. Ett sådant fall är föräldrarnas uppfostran av sina barn. Får en förälder kräva en viss sorts klädsel eller ett visst sexuellt beteende av sitt barn? Friheten att klä sig som man vill och friheten att utöva sin sexualitet omfattas otvivelaktigt av de mänskliga rättigheterna. Det här betyder dock inte att föräldrarna inte har rätt och skyldighet att uppfostra sina barn eller att en individ skulle få klä sig eller utöva sin sexualitet på vilket sätt som helst. Personen måste åtminstone respektera andras motsvarande rättigheter och friheter. Det är dock inte lätt att avgöra exakt var gränsen mellan individens rättigheter och friheter går från fall till fall i förhållande till kulturellt stipulerade restriktioner.

Svaret på uppgiften är en essä, där examinandena ska redogöra för vad de mänskliga rättigheterna är och med hjälp av materialet diskutera förhållandet mellan de mänskliga rättigheterna och kulturella värden och

sedvänjor. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 5-poängssvar anger examinanden minst ett drag som är gemensamt för de mänskliga rättigheterna eller ger åtminstone två exempel på en mänsklig rättighet. Hen gör någon iakttagelse om förhållandet mellan de mänskliga rättigheterna och kulturella värden och sedvänjor.

I ett 10-poängssvar redogör examinanden för två drag som de mänskliga rättigheterna har gemensamt och ger ett exempel på en mänsklig rättighet. Alternativt ska examinanden ge åtminstone tre exempel på mänskliga rättigheter. Hen diskuterar med hjälp av materialet förhållandet mellan de mänskliga rättigheterna och kulturella värden och sedvänjor.

I ett 15-poängssvar redogör examinanden följdriktigt och mångsidigt för drag som de mänskliga rättigheterna har gemensamt och ger exempel på mänskliga rättigheter. Hen diskuterar följdriktigt och mångsidigt förhållandet mellan de mänskliga rättigheterna och kulturella värden och sedvänjor samt utnyttjar materialet i sitt svar.

I ett svar värt toppoäng fördjupar examinanden sitt resonemang exempelvis genom att bredda det utanför materialet och behandla någon aktuell diskussion om de mänskliga rättigheterna, eller genom att beskriva de mänskliga rättigheternas historia.

I GLP15 hänför sig uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "De mänskliga rättigheterna" och kursen Kulturens inverkan på människans åskådning (LK4) och dess innehåll "kulturell mångfald och global kultur samt deras olika inverkan på livsåskådningar och samhällen". I GLP03 hänger uppgiften samman med kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "de mänskliga rättigheterna" och kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK4) och dess innehåll "livet i ett pluralistiskt samhälle".

5. Existentialism (20 p.)

Existentialismen var en av de viktigaste filosofiska och skönlitterära riktningarna på 1900-talet. Jean-Paul Sartre myntade termen "existentialism" för att beskriva sitt eget tänkande, men också många andra filosofer och författare har karakteriserats som existentialister.

5.1. (10 p.)

Enligt Sartres existentialism föregår människans existens hennes väsen. Det här betyder att människan inte har något förutbestämt väsen eller mål eller någon förutbestämd mening för sitt liv. Sartre motiverar detta med att varje människas tankar, strävanden och handlingar definierar det hon är varje ögonblick. Det finns till exempel ingen högre makt, till exempel Gud, som skulle ha bestämt människans öde, hurdan hon är eller borde vara. Därför kan man inte heller definiera vad en människa är, och därför finns det ingen mänsklig natur. På grund av allt det här är människan radikalt fri: hon är fullkomligt fri att välja vad hon gör och är därmed ansvarig för sina handlingar. På samma sätt som människan är fri och tvingad att välja sig själv måste hon också välja sina värden enligt vilka hon lever. Slutligen bestämmer var och en själv vad den anser vara viktigt och betydelsefullt.

Svaret på deluppgift 5.1. är en essä, där examinandena ska analysera vad Sartre hävdar om människans natur i textutdraget och hur han motiverar sina påståenden. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 3-poängssvar visar examinandena att hen har förstått hurdan Sartres uppfattning om människans natur är.

I ett 5-poängssvar redogör examinandena i stort sett korrekt för Sartres uppfattning om människans natur och grunderna för den.

I ett 8-poängssvar analyserar examinandena följdriktigt, klart och grundligt Sartres uppfattning om människans natur och hans grunder för den.

5.2. (10 p.)

I ett gott svar kan examinandena granska Sartres ateistiska existentialism utifrån materialet för deluppgift 5.1., eller behandla någon annan form av existentialism. Hen behöver inte känna till den uppfattning om ett meningsfullt liv som ingår i existentialismen, men det kan ses som en merit om hen gör det. En ändamålsenlig utgångspunkt för tolkningen är påståendena i texten, att människan är sådan hon förstår sig vara, och att människan är det hon vill vara eller gör sig själv till. Utifrån detta kan man tolka saken så att människan gör sitt liv meningsfullt genom sitt eget tänkande, sin vilja och sina handlingar.

I ett gott svar kan examinanden belysa den existencialistiska uppfattningen om ett meningsfullt liv genom att jämföra den med någon motsatt uppfattning. Sådana är till exempel olika teistiska synsätt som vanligen inkluderar ett antagande om människans väsen. Enligt Sartres existencialism finns det inget liv efter döden. Följaktligen bygger det att man följer en religions moralkoder i hopp om ett evigt liv ur Sartres synvinkel på okunskap eller självbedrägeri.

Sartres existencialism skiljer sig naturligtvis också från icke-teistiska uppfattningar där människan antas ha något slag av väsen. Någon kan till exempel hävda att biologin definierar människonaturen och att människan av biologiska skäl borde eller skulle göra klokt i att handla på ett visst sätt. Sartres existencialism bestrider att biologin på det här sättet skulle kunna bestämma vad som är gott eller meningsfullt för människor.

Med livets meningsfullhet förstår man inom existencialismen vanligen att man ska leva enligt sina egna värden. Till detta hänvisar man med termen autenticitet, och på motsvarande sätt till dess avsaknad med icke-autenticitet. Sartre varnar exempelvis för så kallad ond tro, som ofta utgör ett hinder för en människa att leva autentiskt. Ond tro kan också ta sig uttryck i att en person intalar sig att hen inte skulle ha kunnat handla annorlunda eller att valmöjligheterna var betydligt mer begränsade än vad de i själva verket var. Individerna bedrar sig själv till exempel om hen handlar enligt en annan människas beslut eller order och tänker att hen därför inte kunde ha gjort annorlunda. Att följa eller inte följa andra är dock ett val som var och en gör själv, enligt Sartre. I sådana situationer beror ond tro på rädsla och den ångest som hänger samman med ansvaret som följer med radikal frihet.

Sartre uttrycker sig ofta som om vilka handlingar eller vilka beslut som helst var autentiska om bara aktören eller beslutsfattaren förstår sin frihet till handlingen och sitt ansvar för den. Att förtrycka och utnyttja andra människor anser Sartre dock alltid är icke-autentiska sätt att existera. Av den här anledningen använde Sartre en stor del av sitt liv till att kritisera förtryckande strukturer i samhället och till att försöka förändra dem.

Svaret på deluppgift 5.2. är en essä, där examinanden ska diskutera vad som gör människans liv meningsfullt enligt existencialismen. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 3-poängssvar gör examinanden några observationer om människolivets meningsfullhet i en existencialistisk kontext.

I ett 5-poängssvar diskuterar examinanden vad som enligt existencialismen gör människans liv meningsfullt.

I ett 8-poängssvar diskuterar examinanden på ett följdriktigt och mångsidigt sätt vad som enligt existencialismen gör människans liv meningsfullt.

I GLP15 anknyter uppgiften sig till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll "natur- och humanvetenskapliga, sekulära och religiösa, filosofiska och populärkulturella människosyner och -ideal" och "identitet, livsval och livsbalans: individens möjligheter att påverka sitt liv, arvsanlagens och miljöns betydelse". I GLP03 hör uppgiften samman med kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll "ett gott liv: människans grundläggande behov, världsliga och religiösa modeller för ett gott liv", "de grundläggande frågorna om människans existens som individ: den fria viljan och valsituationer" och "utformningen av identiteten under människans levnadslopp och etiska avgöranden i olika levnadsskeden".

6. Tänkandets utveckling (20 p.)

Antropologen James Frazer är en klassiker inom antropologin. Han representerade ett synsätt kallat evolutionism, enligt vilket kulturernas utveckling följer sina egna lagar från enklare till komplexare. Skillnaderna mellan kulturer förklarade Frazer med de olika utvecklingsstadierna. Han ansåg att västerländska kulturer som utövar vetenskaplig forskning hade uppnått det högsta utvecklingsstadiet i mänskligheten. Frazer hade hämtat inspiration för sin teori från Darwins evolutionsbiologi, men han förstår den kulturella evolutionen på ett annat sätt än Darwin förstod den biologiska evolutionen. Enligt Frazer handlar kulturell evolution inte så mycket om anpassning till omgivningen (vilket Darwin tänkte att den biologiska evolutionen gjorde), utan han menade att den i stället strävar efter en högre livsform.

Inte ens i ett gott svar behöver examinanden veta mer om Frazers tänkande än vad som sägs i uppgiftsformuleringen. Examinanden behöver till exempel inte omnämna Frazers synsätt som evolutionism, även om det räknas som en förtjänst. Det väsentliga i svaret är att diskutera huruvida mänsklighetens tänkande utvecklas från magi via religion till vetenskap och vad evolution skulle kunna innebära inom kulturen. I ett gott svar granskas inte mänskligheten som en helhet, utan i stället beaktar examinanden de reella skillnaderna mellan kulturer. I svaret kan examinanden betona antingen övergången från magi via religion till vetenskap, eller tankens utveckling i olika kulturer. En kritisk analys av begreppet kulturell evolution är en förtjänst.

Den frazerska evolutionismen betraktas inte längre som en vetenskapligt trovärdig teori om kulturernas utveckling. Det finns inga empiriska bevis för att kulturer som kallas primitiva, såsom kulturerna i Amazonas regnskogar, skulle utvecklas enligt egna lagar mot en vetenskaplig-teknologisk form. Enligt dagens uppfattning utvecklas kulturer i växelverkan med omgivningen och i kontakt med andra kulturer. Man utbyter och lånar nyttigheter, teknologiska innovationer och språk av varandra. En sådan utveckling har ingen viss riktning. Utvecklingen regleras snarare av praktiska behov och förändringar i omständigheterna. Det är emellertid möjligt att dessa faktorer på lång sikt kan förenhetliga olika kulturer så att slutresultatet överallt är vetenskapligt tänkande. Om det skulle gå så är Frazers slutsats riktig, men premisserna felaktiga. Trots detta kan det vara så att det vetenskapliga tänkandet är dominerande endast i vissa socioekonomiska klasser.

Svaret på uppgiften är en essä, där examinanderna ska diskutera kritiskt om Frazers uppfattning om hur mänsklighetens tänkande utvecklas stämmer. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 5-poängssvar gör examinanderna några iakttagelser om magiskt, religiöst och vetenskapligt tänkande eller om olika kulturernas utveckling.

I ett 10-poängssvar diskuterar examinanderna om Frazers uppfattning om det mänskliga tänkandets utveckling stämmer. Examinanderna gör någon kritisk iakttagelse om Frazers syn.

I ett 15-poängssvar diskuterar examinanderna följdriktigt och mångsidigt om Frazers uppfattning om det mänskliga tänkandets utveckling stämmer.

I ett svar värt toppoäng ska examinanderna fördjupa sitt svar till exempel genom att relatera Frazers uppfattning till nyare debatt om den kulturella evolutionen. Den kan också göra mer detaljerade jämförelser mellan tänkandets utveckling i olika kulturer och den vägen ifrågasätta synen att utvecklingen ofrånkomligt skulle gå i riktning mot vetenskap.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Teknologi, världsåskådningar och mänsklighetens framtid (LK6) och dess innehåll "människans evolution och den kulturella evolutionen" och i GLP03 till kursen Världsbilden (LK2) och dess innehåll "brytningar i den västerländska världsbilden".

Del II

7. Förstärkt verklighet (30 p.)

Materialet i uppgiften är ett klipp från science fiction-kortfilmen "Sight". Den utspelar sig i framtiden där teknologin för förstärkt verklighet (*augmented reality*) har kommit till alla människors förfogande. De två personerna i filmen, en man och en kvinna, har båda "smarta kontaktlinser" som de använder på olika sätt. Mannens handlande framstår av kvinnans reaktion att döma som mycket klandervärt.

7.1. (15 p.)

Materialet till uppgiften visar en situation där mannen och kvinnan är på sin första träff. Kvinnan kommunicerar i smyg med sina vänner med hjälp av ny teknik medan mannen i sin tur följer dejtappens anvisningar. Det kanske mest naturliga sättet att diskutera teknologins inverkan är att jämföra situationen i filmklippet med en tid då någon liknande teknologi ännu inte fanns eller med dagsläget, då mobilen fungerar delvis på samma sätt som de smarta kontaktlinserna i filmen. Det går förstås inte att använda mobiltelefonen lika obemärkt som kontaktlinserna, men ofta gör mobilen att teknik – och andra människor via den – hamnar mitt i ett intimt socialt umgänge.

I ett gott svar kan examinanden till exempel diskutera om teknologin i fråga underblåser misstänksamhet och reservationer i nya situationer för växelverkan. Den kan nämligen göra oss osäkra på vad den andra sysslar med just nu och hur hen ser på den rådande situationen. På samma sätt kan en ständig informationssökning ge oss starka förhandsuppfattningar om andra människor, och då är vi kanske inte längre så öppna för nya relationer. Om vi kategoriserar vår samtalspartner som en viss typ och tillhörande en viss människogrupp utgående från personens bakgrund ger vi inte oss själva möjlighet att lära känna människan lite i taget och kanske upptäcka att hen inte alls är sådan som bakgrundsinformation kunde gesken av. På så sätt ger teknologin inte nödvändigtvis rätt bild av den nya partnern och inte ens av oss själva, eftersom ett helt nytt slags förhållande kan ta fram sådana sidor i oss som smarta apparater inte kan sluta sig till utifrån vårt tidigare handlande. I ett gott svar går examinanden som motvikt också in på förmodat goda verkningar av teknologin, och beaktar eventuella skillnader i verkningar i olika typer av människorelationer.

Svaret på uppgiften är en essä, där examinanden med hjälp av materialet ska diskutera vilka verkningar användningen av smarta kontaktlinser kan ha på uppkomsten av nya människorelationer. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 4-poängssvar gör examinandena några observationer om vilken inverkan smarta kontaktlinser kan ha på uppkomsten av nya människorelationer.

I ett 8-poängssvar diskuterar examinandena utgående från materialet vilken inverkan smarta kontaktlinser kan ha på uppkomsten av nya människorelationer.

I ett 12-poängssvar diskuterar examinandena på ett mångsidigt och följdriktigt sätt och med utgångspunkt i materialet vilken inverkan smarta kontaktlinser kan ha på uppkomsten av nya människorelationer.

Examinandena behandlar både negativa och positiva konsekvenser.

I ett svar värt toppoäng ska examinandena fördjupa sitt svar exempelvis genom att beakta olika typer av människorelationer eller teknologins utveckling.

7.2. (15 p.)

Teknologin för förstärkt verklighet är ett mycket mångdimensionellt fenomen med både för- och nackdelar. Det framträdande i ett gott svar är gestaltningen av olika synvinklar samt förmågan att motivera sina eget synsätt. Eftersom materialet framställer teknologins verkningar i ett negativt ljus är det kanhända naturligt att ta sig an uppgiften ur främst ett dystopiskt framtidsperspektiv. Möjliga infallsvinklar i behandlingen kan utöver den redan tidigare nämnda misstänksamheten vara till exempel den ständiga inskränkningen av den privata sfären och det allt sämre integritetsskyddet. Examinandena kan också se det som en oroväckande utveckling att den offentliga makten eller privata företag får möjlighet att utöka sin kontroll med hjälp av de nya teknologierna.

I ett gott svar är det naturligt att också reflektera över vilka positiva möjligheter den nya teknologin för med sig, till exempel att den underlättar livet med olika funktionsnedsättningar och ger nya medel för kommunikation. Tjänster i stil med Google-översättning kan möjliggöra kommunikation över alla språkbarriärer och föra olika kulturer närmare varandra. Dessutom ger ny teknologi möjligheter att utveckla utbildning och praktik på många områden, som till exempel luftfart och medicin.

I ett gott svar kan examinandena också beakta nya teknologiers mer vidsträckta och kanske diffusa inverkan på vårt sätt att leva och förstå socialt umgänge och mänsklig existens. Om vi gestaltar hela verkligheten med hjälp av olika tekniska hjälpmedel inställer sig frågan vad som händer med människornas gemensamma

upplevelser. Kanske varje individ strukturerar verkligheten på olika sätt beroende på vilken teknologi hen valt. Då förlorar den gemensamt delade verkligheten så småningom i betydelse.

I ett gott svar är tolkningen av förstärkt verklighet och olika former av denna typ av teknologi förenlig med den karakterisering som görs i uppgiftens introduktionstext. Den teknologi som kallas virtuell verklighet är ett gränsfall. I ett gott svar granskas inte bara den virtuella verklighetens inverkan på spel, utan granskningen utvidgas också till andra livsområden.

Svaret på deluppgift 7.2. är en essä, där examinandena ska ta ställning till hurdana positiva och negativa verkningar förstärkt verklighet och motsvarande nya teknologier kan ha i människors liv. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 4-poängssvar gör examinandena några observationer om vilken inverkan förstärkt verklighet och liknande nya teknologier kan ha i människors liv.

I ett 8-poängssvar ger examinandena en välgrundad bedömning av vilken inverkan förstärkt verklighet och liknande nya teknologier kan ha i människors liv och ger exempel som stöd för sitt resonemang.

I ett 12-poängssvar gör examinandena en mångsidig och följdriktig bedömning av vilken inverkan förstärkt verklighet och liknande nya teknologier kan ha i människors liv. Examinandena ger exempel och väger både för- och nackdelar i sitt svar.

I ett svar värt toppoäng ska examinandena fördjupa sitt resonemang till exempel genom att koppla det till teknologins historiska utveckling och vilka förändringar den lett till i människors liv.

I GLP15 hör uppgiften ihop med kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "samhälleliga utopier och dystopier samt deras kritiska potential: ideal och skräckbilder som förstöringsglas och drivfjädrar i dagens samhälle" och kursen Teknologi, världsåskådningar och mänsklighetens framtid (LK6) och dess innehåll "från myten om Prometheus till tekniska utopier och dystopier, människans förhållande till upplysningens ideal och den tekniska utvecklingen" och "framtidforskning, artificiell intelligens, humanism, transhumanism och kritik av dessa med stöd av de nyaste forskningsresultaten". I GLP03 hänförs uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen, det privata och det offentliga".

8. Religionsfrihet (30 p.)

Tanke-, religions- och samvetsfrihet är en mänsklig rättighet. Katriina Pajaris artikel "Kinas dystra utkant" (material 8. A) visar att den här rättigheten inte förverkligas för den uiguriska minoriteten i Xinjiang-provinsen.

8.1. (15 p.)

Uppgiftsformuleringen styr examinanden att göra sin egen tolkning av vilka minimikrav som gäller för religionsfrihet. Det finns skäl att notera att religionsfrihet också innebär frihet att inte bekänna sig till någon tro eller ideologi. I ett gott svar utnyttjar examinanden å ena sidan de kränkningar av religionsfriheten som beskrivs i materialet och å andra sidan artikel 18 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Hen behöver inte komma ihåg formuleringen av artikeln, men förutsätts känna till dess huvudsakliga innehåll utgående från gymnasiets läroplan för livsåskådningskunskap. Artikeln garanterar individen frihet att bekänna sig till eller låta bli att bekänna sig till en religion, frihet att byta religion samt frihet att, offentligt eller enskilt, utöva sin religion ensam eller i gemenskap med andra. Den sistnämnda friheten omfattar rätten till religionsutövning tillsammans med andra troende, andaktsutövning och undervisning.

Minimikraven för religionsfrihet går att på goda grunder förstå på olika sätt. Det faller sig naturligt att föra fram att villkoren sammanfaller med artikel 18 som nämndes ovan. Alternativt kan examinanden argumentera för att minimikraven är mer begränsade eller mer omfattande än de som ingår i artikeln. Linjedragningar som avviker från FN:s handlingar om mänskliga rättigheter kräver grundliga motiveringar. Materialet kan leda examinanden till en snäv tolkning av mänskliga rättigheter. Även i diskussionen i Europa har det framlagts att religionsfriheten inte nödvändigtvis behöver inkludera rätten att uttrycka och utöva religion offentligt, att till exempel bära religiösa symboler eller kläder på allmänna platser, till exempel på arbetsplatsen eller i skolan, eller ringa i kyrkklockorna eller låta böneutrop eka ut över hela staden. I vilket fall som helst är det klart att de kinesiska myndigheternas sätt att behandla uigurerna innebär en flagrant kränkning av religionsfriheten.

Svaret på delfråga 8.1. är en essä, där examinanden ska utnyttja materialet och föra fram en motiverad ståndpunkt om vilka minimikraven för religionsfrihet är, och utvärdera om de uppfylls i dagens Kina. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 4-poängssvar anger examinanden minst ett minimikrav för religionsfrihet och gör någon observation om hur detta krav uppfylls i dagens Kina.

I ett 8-poängssvar anger examinanden minst två motiverade minimikrav för religionsfrihet och utvärderar hur de uppfylls i dagens Kina. Hen utnyttjar materialet i sin argumentation.

I ett 12-poängssvar definierar examinanden genom en följdriktig och mångsidig argumentation minimikraven för religionsfrihet och utvärderar på ett trovärdigt sätt hur de förverkligas i dagens Kina. I sin redogörelse utnyttjar hen på ett mångsidigt sätt materialet till uppgiften och artikel 18 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

I ett svar värt toppoäng ska examinanden fördjupa sitt svar till exempel genom att gå in på någon aktuell diskussion om religionsfrihet eller den religiösa och politiska situationen i Kina.

8.2. (15 p.)

För inskränkning av de grundläggande friheterna behövs starka grunder. Typiskt är att inskränkningar ska bygga på lagstiftning och syfta till att skydda medborgare mot exempelvis brottslighet eller smittsamma sjukdomar. Examinanden kan utnyttja uppgiftens material i sitt svar, men det förutsätts inte i uppgiftsformuleringen. Av materialet framgår att myndigheterna i Kina inskränker uigurernas religionsfrihet för att de anser att folkgruppen uppviglar till separatism, terrorism och extremism, vilket utgör ett hot mot samhällsordningen och medborgarnas säkerhet. I fråga om uigurerna är det dock inte klart att hela minoritetsfolket skulle utgöra ett verkligt säkerhetshot. Utgående från materialet handlar det snarare om ett medvetet utrotande av den kulturella mångfalden, som också kan ha gett upphov till även våldsamt motstånd bland en del uigurer.

De kinesiska myndigheterna försöker eventuellt kväsa uigurernas tro för att den antas vara en viktig del av uigurernas identitet. Om myndigheterna har som syfte att skapa en enhetskultur för de folk som lever i Kina och prägla in kommunistpartiets officiella ideologi är det ytterst följdriktigt att sträva efter att utplåna "främmande religioner" såsom islam och kristendom. Det är lätt att från ett västerländskt, liberalistiskt perspektiv konstatera att monokulturalism inte kan ligga i något samhälles intresse, för alla stora samhällen är mångkulturella av naturen: i varje samhälle finns grupper med olika kulturbakgrund som oftast har lärt sig leva i fredlig samexistens. Att med våld utplåna skillnaderna skulle sannolikt orsaka ärr som i ett senare skede kan rivas upp igen. Ur denna synvinkel kan man alltså tänka att de kinesiska myndigheterna agerar i strid med sitt eget intresse. I det kinesiska tänkandet har kulturell mångfald emellertid traditionellt inte stått högt i kurs, utan man har betonat gemenskap.

På ett mera allmänt plan kan man konstatera att uppfattningen om relationen mellan individen och samhället påverkar avgörandet av frågan huruvida människans grundläggande friheter får begränsas med hänvisning till samhällets förmodade intresse. I den liberalistiska tanketraditionen är utgångspunkten att individen går före samhället. I det här perspektivet kan samhällets intresse inte föregå individens: individens grundläggande friheter får inskränkas bara om det främjar förverkligandet av de här friheterna. I den kinesiska och många andra tanketraditioner ställs tvärtom samfundets intresse i första rummet. Då får individens grundläggande friheter begränsas också på andra grunder än att det ligger i individens intresse.

Svaret på delfråga 8.2. är en essä, där examinanden ska diskutera huruvida samhället får begränsa människans grundläggande friheter med hänvisning till ett förmodat allmänt intresse. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 4-poängssvar gör examinanden några iakttagelser om huruvida det är tillåtet att begränsa människans grundläggande friheter för att det ligger i samhällets förmodade intresse.

I ett 8-poängssvar behandlar examinanden några exempel på begränsning av grundläggande friheter och gör några mer allmänna iakttagelser om huruvida människans grundläggande friheter får inskränkas för att det ligger i samhällets förmodade intresse.

I ett 12-poängssvar diskuterar examinanden mångsidigt och på ett allmänt plan huruvida människans grundläggande friheter får inskränkas för att det ligger i samhällets förmodade intresse. Hen ger belysande exempel som stöd för sitt resonemang.

I ett svar värt toppoäng ska examinanden fördjupa sitt svar till exempel genom att ta upp den liberalistiska och den socialistiska tanketraditionens olika förhållningssätt till begränsningen av grundläggande friheter.

I GLP15 anknyter uppgiften till kursen Individen och samhället (LK3) och dess innehåll "mänskliga rättigheter, religions- och samvetsfrihet" och i GLP03 till samma kurs och dess innehåll "de mänskliga rättigheterna".

9. Syndafloden (30 p.)

I berättelsen om Noa i Gamla testamentet bestraffar Gud mänskligheten för dess ondskan med en översvämning men räddar den fromma Noa och hans släkt. Filmen *Noah* (2014) regisserad av Darren

Aronofsky gör en nytolkning av gestalten Noa och låter honom dryfta det moraliska berättigandet i människoartens överlevnad från dagens perspektiv.

9.1. (10 p.)

Det går att bygga upp ett gott svar utifrån det givna materialet. Examinanden behöver inte känna till innehållet i Första Moseboken i detalj. Hen behöver inte heller känna Darren Aronofskys film *Noah*, som ingående behandlar människans ondska. I ett gott svar kontextualiseras materialet i enlighet med allmänna tolkningsprinciper. Berättelsen om Noa i Gamla testamentet är mer än 2000 år gammal och representerar sin tids tankemodeller. Då man beaktar att den nämns också i Koranen (t.ex. 7:59–64 och 11:25–49) kan man konstatera att cirka hälften av världens invånare håller den för helig. Aronofskys film är däremot en modern, kommersiell produkt som behandlar en berömd religiös berättelse.

I berättelsen om Noa i Gamla testamentet är hela resten av mänskligheten fördärvad; endast Noa är gudfruktig, det vill säga lydig gentemot Gud, och därför skonas han från det stränga straff som Gud utfärdat – i praktiken en dödsdom. Noa framställs som den enda rättfärdiga som gör Gud till lags och vars oförvitlighet också räddar hans närmaste släktingar. Noas eventuella syndighet kommer inte fram i berättelsen. Utifrån berättelsen allena kunde man göra tolkningen att människor i allmänhet inte presenteras som onda till sin natur, eller benägna till ondska.

Darren Aronofskys tolkning av Noa avviker betydligt från den bild som beskrivs ovan. Aronofskys Noa tycker inte själv att han är rättfärdig och anser inte att han förtjänar att bli räddad av Gud. Enligt honom "finns ondskan i oss alla". I det här avseendet förtjänar Noa straffet på samma sätt som andra syndiga. Utifrån detta kan man anse att filmen presenterar människan som ond till sin natur eller benägen till ondska. Man kan dock påpeka att Noas hustru Naamah har en mer optimistisk uppfattning eftersom hon påpekar sina söners dygder och anser att de därför förtjänar att leva.

Examinanden kan fördjupa sin tolkning av materialet till exempel genom att ge en bakgrund till berättelsen om Noa kopplad till en allmän beskrivning av människouppfattningen i Gamla testamentet. Den kommer till uttryck i berättelserna om skapelsen, syndafallet och hatet mellan bröderna Kain och Abel, som föregår syndafloren. Enligt skapelseberättelsen har Gud skapat människan till sin avbild, till att bruka och vårda den övriga skapelsen. Det oaktat är människan inte, såsom Gud, alltigenom god. I själva verket kan hon handla mot Guds vilja, alltså synda. Det här skildras i berättelsen om Adams och Evas syndafall, där Adam och Eva äter en frukt från trädet som ger kunskap om gott och ont. Det här leder till att Gud fördriver dem från

paradiset. Deras avkomma, såsom Noa, är inte bättre än de till sin natur, även om de skulle kunna leva i enlighet med Guds vilja.

Det är tydligt att Aronofsky betonar den här ofullkomliga sidan hos Noa. Noa är enligt sin egen uppfattning syndig på samma sätt som andra människor. Man kan tolka det så att även rättfärdiga människor som Noa har en mörk sida som i en svag stund kan ta överhanden. Även om människan skulle vara skapt av Gud och god i sig, är den mänskliga naturen också oskiljaktigt förknippad med en benägenhet till ondska. I den kristna traditionen har medvetenheten om den egna syndigheten i själva verket varit ett av kännetecknen för en god människa. Då kommer rättfärdigheten till uttryck just i det att människan är ödmjuk och inte ställer sig själv över andra människor. I filmklippet förefaller också det goda och det onda blandas: en alltför stark strävan att vara till lags kan vara bara överdriven vänlighet, ärlighet är en dygd också hos den snåla, och att försvara sina egna barn förefaller mycket acceptabelt.

Genom att granska Gamla testamentets människouppfattning i bredare perspektiv kan examinanden också på goda grunder komma till en tolkning enligt vilken den och Aronofskys människouppfattningar i grunden är likadana. I svaret ska det emellertid framgå att Noa i textmaterialet beskrivs som rent rättfärdig.

Svaret på delfråga 9.1. är en essä, där examinanden ska tolka människouppfattningarna i textutdraget och videoklippet. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 3-poängssvar gör examinanden en del iakttagelser om människouppfattningen i båda materialen.

I ett 5-poängssvar visar examinanden att hen har uppfattat de drag i materialen som är relevanta för människouppfattningen och kan tolka dem.

I ett 8-poängssvar tolkar examinanden följdriktigt och mångsidigt de människouppfattningar som materialen ger uttryck för.

9.2. (20 p.)

Den vetenskapliga forskningen har visat att människans verksamhet har bidragit till den nuvarande klimatförändringen som i första hand tar sig uttryck som en global uppvärmning. Det är ändå en annan sak

att påstå att klimatförändringen skulle bero på människans ondska. Det är ett påstående som handlar om etik och åskådning och kräver annorlunda motiveringar än vetenskapliga påståenden.

I berättelsen i Gamla testamentet bestraffar Gud människorna med översvämningen på grund av deras ondska. En religiös fundamentalist kan på motsvarande sätt tänka att klimatförändringen är Guds straff till dagens människor för att de är själviska och giriga. Den här förklaringen stöder sig på en religiös världsbild, där Gud är en aktiv aktör som har slagit fast vad som är rätt och fel, och som kan påverka händelseförlopp direkt eller indirekt. Med den religiösa världsbilden som referensram kan berättelsen om Noa göra det lättare att förstå klimatförändringen.

Inom referensramen för den vetenskapliga världsbilden förklaras inte naturliga händelser, inklusive sådana som orsakats av människan, genom hänvisningar till Guds gärningar. Därför kan man inte med stöd av den tänka att klimatförändringen skulle vara Guds straff till dagens människor eller att den skulle vara något straff över huvud taget. Klimatförändringen är ett naturfenomen som inte blir meningsfull förrän människan ger den en tolkning, som "ett straff" eller som "naturens motattack", om man vill tolka den så.

I vilket fall som helst förefaller klimatförändringen vara en oönskad konsekvens av människans handlande, som överskrider naturens bärkraft. Att förorsaka världsomfattande, oönskade effekter torde man kunna förstå som ondska. Därmed kan man förstå klimatförändringen som en följd av människans ondska. Tillsammans med naturen får människan känna av konsekvenserna av den här ondskan. På så sätt kunde man tänka sig att Aronofskys tolkning hjälper oss att förstå klimatförändringen som "ett straff" för människans ondska.

Tolkningen är emellertid problematisk eftersom den utgår från att ingen människa är oskyldig, inte ens en Noa av idag, eftersom alla ingår i mänskligheten som i sin helhet har fått njuta av den nytta som exploateringen av naturresurser har gett. Tanken att individen är ond för att den hör till en viss grupp, särskilt en så omfattande grupp som hela mänskligheten, är inte trovärdig. Därför finns det orsak att definiera huruvida människans ansvar och eventuella ondska gäller hela människosläktet, medborgarna i de utvecklade länderna som i stor utsträckning har gynnats av användningen av fossila bränslen, eller den enskilda människan.

Ett alternativt sätt att förneka att klimatförändringen beror på människans ondska är att definiera människans egenskaper på ett neutralare sätt, och inte som egentlig ondska. Människor är exempelvis viljesvaga, egoistiska och likgiltiga på ett sätt som man inte vill likställa med ondska. En vanlig förklaring

torde vara att människor är okunniga. Då skulle man kunna se klimatförändringen som en oförutsedd följd av människans verksamhet. Hade vi känt till koldioxidutsläppens skadliga följder skulle vi ha minskat dem i tid, och då skulle vi kanske inte ha hamnat i den situation vi nu befinner oss i. Problemet med detta argument är att medvetenhet om hur allvarligt problemet är inte ens idag förefaller påverka många viktiga mänskliga aktörer. Därför finns det inte goda grunder för att påstå att kunskap allena skulle ha varit tillräckligt för att bromsa utsläppen från första början.

I ett gott svar klargör examinandens vad som avses med människans ondska. Uttrycket i uppgiftsformuleringen ger rum för flera tolkningar. Examinanden kan också med fog bestrida att människan skulle vara ond i någon existentiell mening. Då kunde man tala om vissa handlingars ondska i stället för människans ondska.

Svaret på delfråga 9.2. är en essä, där examinandens ska diskutera om det är meningsfullt att förklara den nuvarande klimatförändringen med människans ondska. I poängsättningen av svaret ska alla de dimensioner som ingår i bedömningstabellen ovan beaktas.

I ett 5-poängssvar gör examinandens några iakttagelser om huruvida det är meningsfullt att förklara den nuvarande klimatförändringen med människans ondska.

I ett 10-poängssvar diskuterar examinandens frågan så att svaret förmedlar insikter både om klimatförändringen och om hur människans ondska kan förstås.

I ett 15-poängssvar är examinandens resonemang följdriktigt och mångsidigt. Examinanden särskiljer mellan olika tolkningar om människan som orsak till klimatförändringen och relaterar dem till människans förmodade ondska.

I ett svar värt toppoäng ska examinandens fördjupa sitt resonemang bland annat genom att göra en distinktion mellan olika filosofiska, religiösa och vetenskapliga förklaringar till både klimatförändringen och människans ondska.

I GLP15 hänför uppgiften sig till kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess innehåll "sekulära och religiösa – – människouppfattningar" och kursen Livsåskådningarnas värld (LK5) och dess innehåll "myt" och "kristendomens – – heliga skrifter, lära, livsstil och förhållande till samhället" och i GLP03 till kursen Världsbilden (LK2) och dess innehåll "uppfattningar om människan" och kursen Olika sätt att

YLIOPPILASTUTKINTOLAUTAKUNTA
STUDENTEXAMENSNÄMNDEN

förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK5) och dess innehåll ”mytiska förklaringar om världen förr och nu”.